

PERSEPSI GOLONGAN SYIAH TERHADAP BEBERAPA PERSOALAN AKIDAH AHLI SUNAH WALJAMAAH DI MALAYSIA

Mohamed Fairooz Mohamed Fathillah
Mohd Shairawi Mohd Noor
Ahmad Munawar Ismail

ABSTRAK

Semenjak Revolusi Iran tahun 1979, Syiah berkembang dan menimbulkan perdebatan yang bertentangan dengan Ahli Sunah Waljamaah. Pertentangan ini memberi implikasi di Malaysia yang mengamalkan Ahli Sunah Waljamaah. Selain itu, Kajian ini bertujuan untuk mengenal pasti persepsi golongan Syiah terhadap Akidah Ahli Sunah Waljamaah di Malaysia. Kajian ini memilih Husainiyah az-Zahra' yang terletak di daerah Pendang sebagai lokasi kajian. Begitu juga tiga jenis teknik digunakan untuk pengumpulan data iaitu analisis dokumen, pemerhatian dan temubual. Data yang diperoleh dianalisis secara naratif. Dapatan kajian menunjukkan Syiah berkembang pada awal tahun 1990-an serta bergerak aktif di Kedah. Selain itu dapatan menunjukkan golongan syiah dapat berinteraksi secara aman bersama Ahli Sunah Waljamaah. Namun kebelakangan ini bilangan pengikut Syiah bertambah dalam kalangan masyarakat Malaysia yang beragama Islam. Kajian ini memberi impak dalam mendedahkan maklumat mengenai perkembangan Syiah di Negara ini. Begitu juga memberi panduan kepada masyarakat perbezaan antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah. Disamping itu membantu intitusi agama dalam menangani penularan pengaruh Syiah di tanah air.

Kata kunci: *Syiah, Ahli Sunah Waljamaah, Husainiyah az-Zahra'*

PENGENALAN

Syiah merupakan golongan dalam Islam yang berbeza dengan Ahli Sunah Waljamaah. Golongan ini mempunyai kepercayaan tersendiri yang disandarkan kepada pengikut Ali bin Abi Talib. Selain itu golongan Syiah terbahagi kepada beberapa kelompok tertentu yang berbeza pendapat antara satu sama lain. Syiah terbahagi kepada Sabaiyah, Kisaniyah, Zaidiyah, Ismailiyah dan Imamiyah. Syiah Imamiyah merupakan kelompok yang banyak diikuti dalam kalangan Syiah. Syiah Imamiyah secara khusus digelar sebagai kelompok Jafariyah manakala secara umum sebagai Syiah Imamiyah atau Ithna Asyariyah kerana mempercayai dua belas imam (Ahmad Yani 2008).

Perkataan Syiah dalam bentuk yang majmuk bermaksud pengikut, penyokong, sekumpulan manusia yang menunjukkan persetujuan tentang kepercayaan yang mereka terima atau tolak (Seyyed Hossein Nasr & Oliver Leainan 2001). Dari segi bahasa Syiah bermaksud pengikut dan pembantu (Muhammad Hamzah 2005). Sebagaimana Ibn Manzur (1968) dan al-Zubaidi (1984) menyatakan Syiah ialah golongan yang berkumpul atas

sesuatu perkara. Begitu juga al-Azhari (2001) mentakrifkan Syiah sebagai golongan yang mengikuti sebahagian yang lain dan saling bermuafakat.

Manakala dari segi istilah Syiah bermaksud individu yang mengakui perlantikan Ali bin Abi Talib sebagai khalifah dan ahlu baitnya sehingga golongan tersebut menjadi satu nama yang khusus (Ibn Athir 1963). Begitu juga Al-Shahrastani (2002, 1993) dan Ibn Hazm (1996) mentakrifkan Syiah sebagai golongan yang beriman bahawa Ali bin Abi Talib sebagai pengganti dalam kepimpinan Rasulullah SAW atau dikenali sebagai *Imamah*. Golongan ini mempercayai bahawa *Imamah* hendaklah daripada keturunan Rasulullah SAW berdasarkan nas Islam dan wasiat baginda secara jelas atau tersembunyi. Demikian juga Syiah merupakan mazhab yang menolak tiga khalifah al-Rasyidin yang awal dan menganggap Ali bin Abi Talib sebagai pengganti Rasulullah SAW yang sah (Kamus Dewan 2007).

Di samping itu Ibn Khaldun (1958) memberikan definisi Syiah sebagai golongan pengikut dan keturunan Saidina Ali. Golongan ini bersepakat bahawa *Imamah* bukan milik umat Islam untuk pemilihan Imam, tetapi merupakan rukun Islam. Perkara ini merujuk kepada Rasulullah SAW yang melantik seorang Imam yang tidak melakukan kesalahan dan mempunyai akhlak yang sempurna. Turut diambil kira Mohammad Ali Somali (2010) istilah Syiah yang ditakrifkan sebagai golongan pengikut Saidina Ali. Begitu juga menurut al-‘Asha‘ri (1990) mengulas golongan ini digelar Syiah kerana mengikuti Ali bin Abi Talib dan percaya bahawa beliau mempunyai keistimewaan yang lebih berbanding para sahabat yang lain.

LATAR BELAKANG

Kebanyakan ahli sejarah berselisih dalam menentukan sejarah kemunculan Syiah. Sebahagian mengatakan bahawa Syiah wujud setelah berlakunya peperangan Siffin dan ada yang mengatakan bahawa ia wujud lebih awal daripada peperangan tersebut. Perbezaan pendapat dalam hal ini adalah berpunca daripada cara pandangan dan tafsiran idea serta gerakan Syiah yang bertentangan antara satu sama lain.

Syiah dan Implikasi di Nusantara

Lanjutan daripada itu Revolusi Iran pada tahun 1979 menyebabkan pengaruh Syiah menular di Nusantara. Kedatangan Syiah menjadi perdebatan mengenai proses Islamisasi di Indonesia (Umar Faruk Assegaf 2010). Syiah berperanan sebagai kuasa politik di kepulauan Nusantara khususnya di Perlak di awal kemasukan Islam ke Indonesia. Menurut M Yunus Jamil dan A Hasyim menyatakan sejarah dan wilayah Islam di Aceh merupakan kesan perebutan Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah (Hasyimi 1983). begitu juga pengaruh revolusi ini dilihat apabila penerbitan karya Ali Syariati, Murtada Muthahhari dan Imam Khomeini dalam bahasa Indonesia mendapat sambutan dalam kalangan para pembaca Indonesia (Sahara 2011).

Selain itu menurut Umar Faruk Assegaf (2010) kemunculan Syiah di Nusantara dilihat apabila pengaruh Parsi yang berdagang di Ayuthia Thailand pada abad 15 hingga 17. Syiah

daripada Parsi menjalankan aktiviti perdagangan di Thailand menyebabkan berlaku interaksi antara pedagang dan masyarakat tempatan. Ia memberi implikasi dalam sektor kewangan dan persoalan keagamaan. Ketika itu Syiah mempunyai pengaruh dalam kerajaan Prasad Thong. Ini menunjukkan pengaruh Parsi di Nusantara membawa masuk para pedagang Syiah.

Disamping itu menurut Jerman Werner Ende dalam Christoph Marcinkowski (2008) menumpukan perhatian terhadap pengaruh Syiah di Asia Tenggara. Kemunculan Syiah sejak abad ke-20 menjadi perdebatan dalam kalangan Muslim pada peringkat pentadbiran British Malaya dan Singapura. Al-Sayyid Muhammad bin al-Aqil al-Hadhrami seorang masyarakat Arab tempatan mengkritik Muawiyah dalam penerbitan di Singapura melahirkan bantahan daripada Ahli Sunah Waljamaah. Walaupun situasi di Singapura, Thailand dan Indonesia terdapat kecenderungan Syiah berbanding Malaysia, ia juga digunakan untuk pelbagai aktiviti sosial. Ini menunjukkan revolusi Iran memberi implikasi terhadap dunia Islam apabila berkembangnya Syiah di Nusantara.

Syiah di Malaysia

Majoriti umat Islam di Malaysia mengamalkan Islam berasaskan aliran Ahli Sunah Waljamaah. Hakikat ini menjadikan Malaysia seragam dalam pegangan akidah, amalan syariah dan akhlak berbanding dengan masyarakat Islam dirantau lain. Keadaan ini memberi sumbangan kepada kestabilan politik, masyarakat dan perpaduan ummah (Abdul Shukor 1998). Begitu juga al-Attas berpendapat Kesultanan Melayu Melaka dan juga negeri-negeri di Semenanjung Tanah Melayu menjadi benteng Ahli Sunah Waljamaah yang bermazhab Syafie aliran Ashairah (Christoph Marcinkowski 2008). Namun Syiah di Malaysia sebenarnya berasal dalam kalangan Ahli Sunah Waljamaah. Perbezaan antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah dilihat daripada sudut akidah dan amalan. Justeru terdapat kepercayaan dan amalan mereka yang bertentangan dengan Ahli Sunah Waljamaah. Perbezaan pendapat mengenai sambutan dan upacara Syiah di Malaysia turut melibatkan negara di Asia Tenggara (Qurratul Ain 2013)

Perkembangan Syiah di Malaysia adalah implikasi daripada Revolusi Iran pada tahun 1970 (Munif Manzur 2011). Selain itu kedatangan British bersama askar India yang merupakan pengikut Syiah daripada pelbagai aliran. Mereka telah memperkenalkan persembahan tahunan seperti nyanyian jalanan atau dikenali sebagai Bona. Pada akhir abad ke-19, Bona di adaptasi oleh masyarakat tempatan dan diamalkan di negeri Perak dan Kedah. Ia disambut pada 10 Muharam sempena memperingati peristiwa Karbala' dan menjadi amalan di Malaysia (Mozaffari-Falarti 2004). Begitu juga pengaruh Syiah di Pulau Pinang telah diperkenalkan oleh Rejimen ke-21 Bengal yang berasal daripada Madras untuk berkhidmat ke negeri tersebut pada tahun 1845 (Mahani Musa 2003).

Disamping itu pengaruh Syiah di Malaysia menunjukkan kepercayaan Imam Dua Belas. Para Imam dapat mengetahui perkara zahir dan batin, mengetahui perkara ghaib serta pergerakan zarah yang berada di angkasa (Qurratul Ain 2013). Begitu juga mereka mengamalkan upacara sambutan Ashura pada 10 Muharam, sambutan kelahiran para imam, sambutan kematian para imam dan lain-lain yang bertentangan dengan Ahli Sunah Waljamaah (Kamil Zuhairi 2016). Pada 5 Mei 1996 Muzakarah Khas Jawatankuasa Fatwa Majlis Kebangsaan memutuskan larangan ajaran Islam yang bercanggah dengan Ahli

Sunah Waljamaah. Asas pengharaman tersebut disebabkan perbezaan pegangan antara Ahli Sunah Waljamaah dan Syiah (<http://www.e-fatwa.gov.my/fatwa-kebangsaan/syiah-di-malaysia/6> Februari 2013). Walaupun Syiah telah diwartakan haram oleh Majlis Fatwa Kebangsaan tetapi masih terdapat golongan Syiah menjalankan aktiviti dalam kalangan mereka sahaja.

Dewasa ini aktiviti Husainiyah menunjukkan Syiah berkembang di Malaysia. Selain melaksanakan aktiviti masjid, Husainiyah menjadi tempat meraikan hari Asyura. Husainiyah beroperasi secara tersembunyi bergantung kepada keadaan politik semasa. Pembinaan Husainiyah secara terbuka adalah mustahil kerana keadaan di Malaysia yang membataskan pembukaannya secara terang-terangan di negara ini. Begitu juga terdapat beberapa Husainiyah di sekitar Kuala Lumpur dan Selangor yang beroperasi secara rahsia (Christoph Marcinkowski 2008).

Pada tahun 1990 kerajaan Malaysia menyokong kempen menentang Syiah Imam Dua Belas (Faridah M.Sani 1993). Dalam kempen tersebut golongan Syiah ditahan di bawah akta ISA pada 19 November 1997. Penahanan 10 orang atas tuduhan menyebarkan ajaran Syiah telah mendapat perhatian antarabangsa. Begitu juga penahanan mereka dikecam 19 organisasi tempatan yang terdiri daripada aktivis hak asasi manusia dan parti politik (Christoph Marcinkowski 2006). Seterusnya penangkapan 6 orang Syiah Imam Dua Belas bawah ISA pada bulan Oktober 2000 telah mendapat perhatian di laman sesawang antarabangsa Syiah (Cristoph Marcinkowski 2010). Majoriti mereka adalah generasi pelapis era 90an yang mengendalikankan beberapa hauzah Syiah di utara dan selatan tanah air termasuk Sabah dan Sarawak (<http://berita.cari.com.my/Februari> 2012).

Golongan Syiah di Malaysia adalah pecahan Syiah yang merangkumi 10% daripada umat Islam di dunia. Perkembangan Syiah didokongi oleh golongan berpendidikan tinggi dan berlatar belakang agama. Mereka berperanan menyebarkan Syiah di institusi pengajian tinggi dan masyarakat secara terang-terangan di negara ini (Anon 2012). Mereka menggunakan kebebasan beragama di Malaysia untuk menyebarkan Syiah kepada masyarakat. Perkara ini dapat dilihat dalam penerbitan Syiah di Malaysia seperti Meniti Titian Kebenaran, Inilah Khulafa' al-Rasyidin, Akhirnya ku Temui Kebenaran dan lain-lain. Selain itu pada tahun 2011 Jabatan Agama Islam Selangor (JAIS) bersama dengan Polis DiRaja Malaysia (PDRM) telah menyerbu hauzah Syiah yang terletak di Gombak Selangor. Justeru isu ini menjadi perdebatan dalam Parlimen Malaysia pada 9 Mac 2011 (Anis Malik Toha 2012).

Pusat Pengajian Husainiyah Az-Zahra

Bagi negeri Kedah kemunculan Syiah adalah sekitar tahun 1990-an. Syiah di Kedah merupakan kelompok minoriti dikenali sebagai para pencinta Ahul Bait. Terdapat Husainiyah yang terletak di Kedah seperti di Alor Setar, Jitra, Pokok Sena dan Guar Cempedak. Begitu juga terdapat pusat pengajian Husainiyah yang aktif seperti di Pusat Pengajian Husainiyah az-Zahra'. Pusat Pengajian Husainiyah az-Zahra' yang terletak di Kampung Alor Beral Mukim Tobiar, Pendang, Kedah Darul Aman. Ia dibina pada tahun 1994 oleh Abdullah bin Hassan sebagai pengasas pusat pengajian tersebut. Pengasas dan ahli Pengajian Husainiyah az-Zahra' terdiri daripada latar belakang pendidikan Iran. Mereka kembali ke Malaysia setelah mendapat pendedahan Syiah di Iran. Pada awal

penubuhannya telah digunakan sebagai sebuah markaz Parti Islam Semalaysia (PAS). Tetapi kini telah dijadikan pusat pengajian bagi mazhab Syiah.

Disamping itu Abdullah bin Hassan menyatakan tuduhan yang dilemparkan kepada Syiah bertujuan untuk menimbulkan perpecahan dalam kalangan umat Islam di Kedah. Selain itu beliau menafikan bahawa Syiah sebagai ancaman terhadap umat Islam di negeri tersebut. Menurutnya setelah lebih 20 tahun memperkenalkan Syiah di Kedah, tiada sebarang pergolakan berlaku atau pertumpahan darah yang melibatkan golongan Syiah dan golongan Ahli Sunah Waljamaah (Sinar Harian 10 Februari 2011: 14). Tambahan lagi kenyataan Syiah sebagai sesat dan pandangan negatif terhadap mereka melahirkan kritikan dalam kalangan masyarakat Islam. Begitu juga kritikan terhadap Syiah menimbulkan rasa tidak puas hati dalam kalangan pengikut fahaman tersebut (Sinar Harian 28 Januari 2011: 14).

Walau bagaimanapun perkara ini menunjukkan konflik di Kedah antara Ahli Sunah Waljamaah dan Syiah. Permasalahan ini menunjukkan penggunaan kebebasan beragama di Malaysia melatari penyebaran Syiah kepada masyarakat. Begitu juga terdapat ancaman Syiah terhadap Ahli Sunah Waljamaah. Justeru kajian ini dijalankan untuk meninjau persepsi Syiah terhadap Akidah Ahli Sunah Waljamaah di Kedah. Kajian ini menumpukan golongan Syiah di Kedah dan dilaksanakan di Pusat Pengajian Husainiyah az-Zahra'. Lokasi kajian ini dipilih kerana aktif mengadakan pengajian Syiah berbanding pusat pengajian lain yang terdapat di negeri Kedah.

METODOLOGI

Kajian ini menggunakan reka bentuk kajian kualitatif dengan jenis seperti kajian analisis kandungan, kajian pensejarahan dan pemerhatian. Instrumen yang digunakan dalam kajian ini ialah soalan temubual dengan menggunakan jenis temubual separa berstruktur. Kesahan kandungan instrumen temubual dilakukan dengan merujuk kepada panel akademik yang mempunyai kepakaran dalam bidang akidah di Jabatan Usuluddin dan Falsafah.

Selain itu kajian ini menggunakan kaedah persampelan *nonprobability* rantaian. Elemen sampel di dalamnya tidak dapat dikenal pasti secara tetap dan lengkap. Jenis persampelan yang dipilih ialah persampelan rantaian (*chain referral*). Persampelan ini juga disebut sebagai persampelan bola salji (*snowball sampling*). Data kajian dikumpulkan daripada sampel dalam populasi sasaran yang dikenal pasti. Begitu juga kajian mengenal pasti sasaran sampel yang memiliki persamaan ciri-ciri daripada subjek yang sedia ada. Kajian dilakukan keatas responden sehingga mencapai data tepu bagi menjawab objektif kajian. Persampelan jenis ini sesuai dilaksanakan apabila subjek kajian sukar dikenalpasti (Ahmad Munawar & Mohd Nor Shahizan 2012)

Dalam kajian ini keseluruhan komuniti Syiah merupakan populasi. Sebahagian daripada komuniti Syiah yang dipilih dalam kajian ini merupakan sampel. Komuniti Syiah yang dipilih itu dikenali sebagai elemen. Kajian ini terdapat lima (5) sampel yang terdiri daripada seorang golongan atasan iaitu tenaga pengajar Syiah dan empat (4) orang daripada golongan pengikut Syiah. Kajian ini ingin mengenal pasti pengikut Syiah dalam kalangan masyarakat. Sampel kajian ini adalah suatu yang sukar ditemui kerana

masyarakat di Malaysia mengamalkan ajaran Ahli Sunah Waljamaah. Soalan temubual responden terbahagi kepada beberapa konsep. Fokus kajian ini berdasarkan persepsi Syiah terhadap Akidah Ahli Sunah Waljamaah di Kedah.

DAPATAN

Kajian kualitatif ini untuk mengkaji fenomena yang kompleks seperti individu, organisasi, hubungan dan lain-lain (Cresswell 2003; Yin 1994). Ini bersesuaian dengan kajian yang melibatkan individu iaitu sebahagian daripada komuniti Syiah. Dapatan kajian daripada soalan ini dikumpulkan melalui kaedah temu bual sebagai data utama. Oleh kerana kajian ini ingin meneroka persepsi golongan Syiah terhadap Akidah Ahli Sunah Waljamaah di Kedah, maka pendekatan kualitatif adalah bersesuaian. Dapatan kajian terhasil daripada temubual bersama lima (5) sampel kerana mereka terlibat mewakili tenaga pengajar Syiah dan pengikut Syiah. Kajian ini membincangkan persepsi golongan Syiah terhadap Ahli Sunah Waljamaah sebagai persepsi Akidah, Ibadat, Akhlak dan Muamalat. Tema, subtema dan keterangan bagi persepsi golongan Syiah terhadap Ahli Sunah Waljamaah di Kedah dirumuskan dalam jadual matriks perbandingan Jadual 1.0.

Jadual 1.0 Persepsi golongan Syiah terhadap Ahli Sunah Waljamaah di Malaysia

Bil.	Tema	Sub tema	Keterangan
1.	Akidah	<i>Imamah</i>	Ahli Sunah Waljamaah menolak <i>Imamah</i>
		Syahadah	Menerima syahadah Ahli Sunah Waljamaah
			Kebenaran akidah Ahli Sunah Waljamaah bergantung rahmat dan kasih sayang Allah SWT
			Ahli Sunah Waljamaah menjamin keselamatan jiwa, harta serta kehormatan Syiah
		Takfir	Menerima keislaman Ahli Sunah Waljamaah
			Ahli Sunah Waljamaah menolak keislaman Syiah
Sahabat	Menghormati sahabat di sisi Ahli Sunah Waljamaah		

Jadual 1.0 membincangkan tema pertama kajian sebagai persepsi golongan Syiah. Perbincangan persepsi Akidah merangkumi *Imamah*, Takfir, Syahadah dan Sahabat. Persepsi menunjukkan perbezaan antara Akidah Ahli Sunah Waljamaah dan Syiah dalam persoalan *Imamah*. Begitu juga menyatakan Ahli Sunah Waljamaah menolak keislaman Syiah dalam persoalan takfir. Disamping itu persepsi golongan Syiah menolak takfir,

menerima syahadah dan sahabat Ahli Sunah Waljamaah. Berikut adalah bukti persepsi terhadap Ahli Sunah Waljamaah yang dilontarkan:

Imamah

Ahli Sunah Waljamaah menolak *Imamah*

“Terdapat beberapa perbezaan antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah tetapi perbezaan yang ketara ialah *Imamah*.” (R1=S12).

“Beberapa perbezaan antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah yang ketara ialah *Imamah*. *Imamah* adalah pokok mazhab bukan pokok agama.” (R2=S12).

“Perbezaan antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah ialah *Imamah*. Dalam pokok *Imamah* terdapat Imam mestilah maksum.” (R3=S12).

“Beza yang ketara antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah ialah *Imamah*. Dalam pokok *Imamah*, Imam lahir daripada keturunan Rasul, Fatimah, Ali.” (R4=S12).

“Antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah terdapat perbezaan yang ketara seperti *Imamah* sebagai pokok mazhab bukan pokok agama. Ahli Sunah Waljamaah seringkali menterjemahkan *Imamah* sebagai rukun.” (R5=S12).

Takfir

Menerima keislaman Ahli Sunah Waljamaah

“Maka Syiah tidak mengkafirkan Ahli Sunah Waljamaah.” (R1=S12).

Ahli Sunah Waljamaah menolak keislaman Syiah

“Mereka saling mengkafirkan antara satu sama lain” (R3=S12)

Syahadah

Kebenaran akidah Ahli Sunah Waljamaah bergantung rahmat dan kasih sayang Allah SWT

“Tentang akidah mereka pula terserah pada Allah SWT untuk mengadilinya berdasarkan rahmat dan kasih sayangnya.” (R2=S12).

Ahli Sunah Waljamaah menjamin keselamatan jiwa, harta serta kehormatan Syiah

“Terdapat jaminan keselamatan bagi yang mengucap La ilaha illa Allah. Terdapat beberapa hadith yang disahihkan oleh kalangan Ahli Sunah Waljamaah yang menegaskan bahawa sesiapa yang mengucapkan La ilaha ilia Allah, Muhammad Rasul Allah maka terjamin keselamatan jiwa, harta serta kehormatan dirinya (antara masyarakat Muslim).” (R3=S12).

Menerima syahadah Ahli Sunah Waljamaah

“Saya amat menghormati mereka selagi mana mereka berpegang teguh kepada syahadah mereka.” (R4=S12).

Sahabat

Menghormati sahabat di sisi Ahli Sunah Waljamaah

“Sepertimana yang ditunjukkan oleh para sahabat. Syiah menghormati sumber mereka” (R2=S12).

PERBINCANGAN

Analisis terhadap dapatan temubual menunjukkan beberapa persepsi terhadap Ahli Sunah Waljamaah di Malaysia. Kajian fokus membincangkan akidah yang berlandaskan persepsi golongan Syiah. Dapatan kajian menunjukkan persepsi golongan Syiah mengakui perbezaan yang terdapat antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah. Begitu juga dapatan kajian menemukan perbezaan yang berlawanan antara kepercayaan, persepsi dan amalan dalam kalangan Syiah. Dapatan kajian membincangkan *Imamah*, Takfir, Khianat, al-Taqiyyah dan Fitnah golongan Syiah terhadap Ahli Sunah Waljamaah. Disamping itu analisis kajian Syiah masih terbuka dalam menentukan model pemikiran ini. Syiah muncul daripada pemikiran tokoh tertentu dan fenomena global yang menular dalam perkembangan sejarah Islam. Selain itu penelitian pemikiran Syiah menggambarkan identiti sesuatu kelompok dan masyarakat.

Imamah

Dapatan kajian menunjukkan terdapat perbezaan antara kelompok Ahli Sunah Waljamaah dan Syiah. Perbezaan dominan adalah dalam persoalan *Imamah*. *Imamah* merupakan perkara asas dalam membincangkan pelantikan pemimpin setelah kewafatan Rasulullah SAW. Syiah meyakini bahawa *Imamah* merupakan dasar agama dan elemen keimanan. Begitu juga menurut Riza Sihbudi (1993) yang menghuraikan kepentingan *Imamah* dalam peradaban Syiah sehingga melebihi amalan ibadah. Prinsip ini juga menolak pemisahan antara agama dan politik. Justeru memberi implikasi kepada agama dan politik (M. Nurul Humaidi 2007). Perkara ini dilihat melalui Murad W. Hofmann (2002) yang menghuraikan keutamaan Syiah dalam perkara berikut:

- i. Hanya keturunan Rasulullah SAW yang layak memegang jawatan *Imamah*.
- ii. Imam Syiah dianggap sempurna dari sudut akhlak dan kepercayaan.
- iii. Imam mempunyai pengetahuan tentang makna yang tersembunyi di dalam al-Quran.
- iv. Ali digelar wali Allah .
- v. Hari kematian al-Husain dikenang dengan tayangan drama yang menggambarkan penderitaannya.

- vi. Menolak kekhalifahan Abu Bakar, Umar dan Uthman serta hadith yang diriwayatkan oleh mereka mahupun yang diriwayatkan oleh isteri Rasulullah SAW.
- vii. Menerima perkahwinan sementara itu sah di sisi undang-undang

Berdasarkan persoalan *Imamah* sebagai prinsip asas dalam Syiah, konsep fundamental ini membentuk kelompok yang terpisah daripada Ahli Sunah Waljamaah. Kepimpinan dalam Syiah dikenali sebagai *Imamah* manakala dalam Ahli Sunah Waljamaah dikenali sebagai khilafah. *Imamah* dan khilafah merupakan istilah yang sama makna iaitu meujuk kepada institusi politik yang menggantikan fungsi kenabian dalam urusan agama dan politik. Namun sejarah perkembangannya menyebabkan perbezaan dalam pendefinisian antara kedua-dua istilah tersebut (M.Nurul Humaidi 2007).

Ahli Sunah Waljamaah berkeyakinan bahawa umat Islam wajib memilih seorang Imam yang adil sebagaimana ditentukan oleh syara' (Ahmad 2008). Begitu juga menurut Ibn Hazm (1999) menyatakan keseluruhan Ahli Sunah Waljamaah bersepakat bersama Murjiah, Syiah dan Khawarij mewajibkan kepimpinan. Umat Islam wajib patuh kepada seorang yang adil, melaksanakan hukum Allah SWT dan memerintah negara dengan hukum syariah yang telah disampaikan oleh Rasulullah SAW (al-Asyqar 1996)

Oleh yang demikian terdapat perbezaan pandangan Ahli Sunah Waljamaah dalam persoalan *Imamah*. Menurut Ahli Sunah Waljamaah kepimpinan bukan berdasarkan wahyu dan ketetapan Rasul. Kepimpinan Ahli Sunah Waljamaah diserahkan kepada umat Islam untuk membuat pemilihan mengikut syarat-syarat yang telah ditetapkan. Walaupun pada dasarnya kepimpinan adalah urusan keagamaan akan tetapi terdapat urusan keduniaan. Oleh itu penentuan imam mestilah diserahkan kepada umat Islam untuk membuat pilihan (M. Jafri 1989). Begitu juga kepimpinan dilantik dilantik berdasarkan pemilihan umat Islam iaitu secara syura dan pemilihan serta mengadakan pembai'ahan di hadapan umat Islam (Muhammad Imarah 2008).

Selain itu Ahli Sunah Waljamaah bersepakat bahawa kepimpinan adalah sebahagian daripada politik, fiqhiyah, furu'atau disebut sebagai al-ijtihad al-fiqhi (Muhammad Imarah 2008). Begitu juga *Imamah* tidak termasuk dalam usul akidah dan rukun agama (al-Juwaini 1950). Disamping itu kewajipan melantik seorang imam adalah bersangkutan dengan perbuatan mukallaf dan disabitkan secara ijma (al-Iji 1998). Perselisihan mengenai kepimpinan dikira dosa, pahala, manfaat dan mudharat. Ia bukan termasuk dalam persoalan iman dan kafir (Abu Hamid al-Ghazali t.th). Sekiranya terdapat teori lain yang berbeza dengan teori ini maka ia muncul setelah wujudnya perhatian kebanyakan orang terhadap ilmu kalam dan pendapat pelbagai golongan dalam Islam (Subhi 1984).

Justeru perselisihan kepimpinan tidak diperbesar kemudaratannya dalam agama. Justeru itu kajian mendapati perlantikan seorang pemimpin adalah penting untuk mengawal sesebuah masyarakat. Walau bagaimanapun Syiah menolak perlantikan imam diserahkan kepada pandangan orang ramai, malah pemilihan berdasarkan kepada penentuan yang dilakukan oleh Rasulullah SAW. Ia merupakan kewajipan agama dan prinsip Islam yang membataskan Rasulullah SAW untuk bergantung kepada keputusan orang ramai. Konsep *Imamah* tersebut jelas bertentangan dengan pegangan Ahli Sunah Waljamaah yang meletakkan perkara ini dalam al-ijtihad al-fiqhi dan politik. Begitu juga ia

terkeluar daripada aspek aqidah dan rukun iman yang enam tanpa memasukkan keimanan kepada Sayidina Ali dan imam-imam yang lain.

Bidah

Dapatan kajian menunjukkan Ahli Sunah Waljamaah menolak keislaman Syiah dalam persoalan takfir. Sedangkan Ahli Sunah Waljamaah tidak mengkafirkan Syiah akan tetapi berpandangan *Imamah* merupakan pemikiran yang tercela. Begitu juga tidak menghukum kafir dengan sebab pemikiran tersebut (Muhammad Imarah 2008). Dalam pada itu Ahli Sunah Waljamaah daripada madrasah Salafiyah mahupun madrasah Ashairah-Maturidiyyah bersepakat bahawa Syiah adalah ajaran yang bidah (Fairouz 2018).

Disamping itu menurut Sawwaj (2010) merumuskan bahawa Syiah Imam Dua Belas termasuk dalam kumpulan sesat dan agama yang rosak. Begitu juga Al-Dahabi (1995) menyatakan Imam Malik menolak riwayat daripada Rafidhah (Syiah) kerana kepalsuan yang mereka lakukan. Selain itu Al-Baihaqi (1994) menukilkan riwayat daripada Harmalah bahawa beliau mendengar Imam al-Syafie berpendapat Rafidhah (Syiah) merupakan golongan pendusta.

Al-Taqiyah

Dapatan kajian menunjukkan Ahli Sunah Waljamaah menjamin keselamatan jiwa, harta serta kehormatan Syiah. Persepsi ini dibuat untuk melindungi golongan Syiah daripada membahayakan diri atau harta bendanya. Syiah menerima Ahli Sunah Waljamaah bagi mengelak identiti dan pemikiran Syiah mereka terdedah (Fairouz 2018). Begitu juga dalam temubual Marcinkowski (2013) menjelaskan golongan Syiah di Malaysia bersikap berbaik dengan Ahli Sunah Waljamaah. Persepsi ini selari dengan al-Taqiyah yang menyembunyikan persepsi sebenar Syiah. Pendekatan al-Taqiyah ini digunakan dalam urusan harian untuk mengelak dari dikesan. Al-taqiyyah menyembunyikan sesuatu yang sebenar daripada kandungan hatinya.

Al-taqiyyah adalah sebahagian daripada agama dan terkeluar iman seseorang itu jika menolak mengamalkannya. Al-Kulaini (2005) menukilkan bahawa sembilan persepuluh agama berada dalam amalan al-Taqiyah. Seterusnya al-Kulaini menceritakan juga bahawa al-Taqiyah merupakan warisan Islam sebelum ini. Begitu juga al-Kulaini berpendapat untuk menyembunyikan ajaran agama akan dimuliakan Allah dan sesiapa yang menyebarkan ajaran agama akan dihina oleh Allah. Bahkan al-Kulaini menyebutkan bahawa Abu Abdullah mentafsirkan ayat 34 surah al-Fussilat dengan tafsiran menolak kejahatan yang ditujukan dengan cara sebaik-baik al-Taqiyah.

Selain itu menurut Tahrir (2013) ancaman Syiah di Johor dalam kalangan masyarakat Islam masih samar-samar kerana melakukan al-Taqiyah. Namun sehingga kini jumlah bilangan sebenar penganut Syiah di negeri Johor masih belum dapat disahkan (Zakaria Stapa 2014). Disebalik itu bilangan sebenar mereka lebih ramai kerana terdapat pengikut Syiah yang mengamalkan taqiyyah (Mohd Haidhar 2011). Begitu juga menurut pandangan Jalaluddin Rahmat (2000) al-Taqiyah berlaku di sebalik ajaran tasawuf dalam kalangan Ahli Sunah Waljamaah. Penyebaran Syiah melalui tokoh sufi seperti rangkaian keturunan Ahmad bin Isa alMuhajir di rantau ini.

Disamping itu Syiah tidak lagi menggunakan prinsip taqiyyah dalam menghadapi Ahli Sunah Waljamaah di Malaysia. Kewujudan hauzah yang merata di seluruh Malaysia memberikan ruang untuk mereka mempromosikan ajaran mereka. Buku-buku mengenai ajaran Syiah disebar di tempat-tempat yang munasabah dan mereka mencari apa jua peluang dalam proses penyebaran bahan-bahan bacaan tersebut. Oleh itu, ajaran Syiah di Malaysia berada pada aras yang membimbangkan dan perlu diambil tindakan untuk membendung atau menghapuskan ajaran yang bertentangan dengan Ahli Sunah Waljamaah ini (Fairooz 2018).

Takfir

Dapatan kajian menunjukkan Syiah menerima keislaman Ahli Sunah Waljamaah dan menganggap sebagai saudara dalam Islam. Namun Syiah beranggapan Ahli Sunah Waljamaah telah melakukan penyelewangan kerana menolak *Imamah* sebagai pewaris khilafah selepas wafatnya Rasulullah SAW. Sedangkan perkara ini kontradiksi dengan kepercayaan terhadap *Imamah*. Menurut Mohd Aizam (2010) penolakan *Imamah* membawa kepada kekufuran dan terkeluar daripada Islam. Ini kerana *Imamah* merupakan rukun Islam yang pertama bagi Syiah.

Begitu juga disebabkan penolakan Ahli Sunah Waljamaah terhadap *Imamah* dan wilayah sebagai kepercayaan terhadap rukun Islam, Syiah berpendapat bahawa Ahli Sunah Waljamaah sebagai golongan sesat. Al-Faidh al-Kasyani (1407H) menyatakan penolakan terhadap dua belas imam seperti menolak semua Nabi. Manakala Al-Jazairi Nikmatullah (2008) menghuraikan Syiah Imamiyah bercanggah dengan Ahli Sunah Waljamaah dalam persoalan Tuhan, Nabi dan Imam. Ini kerana Tuhan Ahli Sunah Waljamaah adalah Tuhan yang menjadikan Muhammad sebagai Nabi dan Abu Bakar sebagai khalifah Nabi. Sedangkan Syiah Imamiyah menolak Tuhan yang menjadikan Abu Bakar sebagai khalifah. Begitu juga Nabi dan khalifah pengganti Nabi.

Seterusnya Yusuf al-Bahrani (1985) menegaskan bahawa orang yang menyalahi Syiah hukumnya kafir, tiada tempat baginya dalam Islam dalam apa jua bentuk. Manakala Imam al-Baqir al-Majlisi (1403H) menyandarkan kekufuran dan kekal dalam neraka ke atas orang yang menolak iktikad keimaman Ali dan imam daripada keturunannya, malah mengutamakan orang lain ke atas mereka. Tambahan juga Abdullah Shibr (1997) menjelaskan golongan yang menyalahi Syiah walaupun bukan *nasibi* (pembenci Ahli Bait), penderhaka dan tidak taksib semua mereka kafir di dunia dan akhirat serta kekal di dalam neraka.

Oleh kerana itu Muhammad Imarah (2009) menyatakan Syiah memulakan penyesatan dan pengkafiran terhadap Ahli Sunah Waljamaah. Syiah telah mengeluarkan Ahli Sunah Waljamaah daripada zaman sahabat sehingga hari kiamat daripada agama dan umat Islam. Maka menjadi kewajaran sekiranya golongan Syiah mengkafirkan Ahli Sunah Waljamaah kerana tidak berpegang kepada *Imamah* secara terang-terangan (Mohd Aizam 2010).

Selain itu Syiah menganggap semua amal ibadat yang dilakukan Ahli Sunah Waljamaah ditolak oleh Allah SWT. Ini adalah kerana syarat untuk diterima segala amalan hendaklah bermula dengan beriman kepada *Imamah* atau wilayah Imam Ali dan keturunannya (Mohd Aizam 2010). Hal ini turut membawa kepada penafian Syiah

terhadap syariat Islam. Begitu juga Syiah melakukan penyelewengan syariah seperti perbuatan menghalalkan nikah mut'ah, liwat isteri dan kanak-kanak, arak, judi, menghalalkan makan bangkai dan sebagainya (al-Isfirayini 1983).

Khianat

Dapatan kajian menunjukkan Syiah menerima Para Sahabat Ahli Sunah Waljamaah. Sedangkan ini bertentangan dengan kepercayaan Syiah yang mengkhianati Para Sahabat dan isteri Rasulullah SAW. Syiah menyatakan bahawa Abu Bakr, Umar al-Khatab, 'Uthman bin 'Afan dan Muawiyah telah murtad. Begitu juga kemurtadan semua sahabat Rasulullah SAW kecuali Sayidina 'Ali dan beberapa orang sahabat. Turut diambil kira Syiah menghina isteri-isteri Rasulullah SAW seperti Aishah dan Hafsa dengan mendakwa mereka melakukan kezaliman (Mohd Haidhar 2011).

Selain itu menurut Khair Izzah (2011) berhujah dengan sifat munafiq para sahabat berdasarkan surah al-Tawbah ayat 101. Turut diambil kira justifikasi sebagai kafir kepada Abu Bakar, Umar dan Uthman. Begitu juga para sahabat melanggar nas al-Quran serta hadith sahih yang membuktikan Ali layak menggantikan Rasulullah SAW selepas kewafatan baginda. Disamping itu al-Musawi (1997;2002) menjelaskan Abu Hurairah RA sebagai pendusta dan pereka hadith Rasulullah SAW di mana hanya beberapa orang sahaja mengetahui kedudukan pada zaman awal Islam.

Tambahan pula Imam al-Isfirayini (1983) menyebut bahawa Syiah mengkafirkan para sahabat. Mereka mendakwa bahawa al-Quran telah diubah oleh pihak sahabat. Mereka menganggap al-Quran yang asal mengandungi *Imamah* Ali tetapi telah digugurkan oleh sahabat. Begitu juga mereka menolak periwayatan hadith Rasulullah SAW oleh orang lain selain dari golongan mereka. Mereka menolak syariat Islam sekarang dan menanti imam al-Mahdi yang akan keluar mengajarkan syariat yang sebenarnya.

KESIMPULAN

Kajian menunjukkan perkembangan Syiah berlaku di Pusat Pengajian Husainiyah az-Zahra'. Bahkan golongan Syiah juga mengakui perbezaan yang terdapat antara Syiah dan Ahli Sunah Waljamaah. Sementara kajian menemukan perbezaan yang berlawanan antara kepercayaan, persepsi dan amalan dalam kalangan Syiah. Ini menunjukkan golongan Syiah berkembang dengan mempunyai pelbagai tahap dalam mendalami pemikiran Syiah. Selain itu Syiah merupakan golongan minoriti dan mempunyai kepentingan dalam survival di Malaysia. Tambahan pula pengamalan *Imamah* bertentangan dengan kedaulatan beraja di Malaysia. Justeru larangan institusi agama terhadap ajaran sesat atau bid'ah bertujuan untuk memelihara kemaslahatan ummah yang pelbagai latar belakang pengetahuan agama.

RUJUKAN

Abdul Shukor Husin. (1998). *Ahli Sunah Waljamaah Pemahaman Semula*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

- Abdullah Hassan. (2012). Gerakan Syiah di Kedah. Temu bua, 13 September.
- Abu al-Hassan al-'Asha'ri. (1990). *Maqālāt al-Islāmiyyīn wa ikhtilāf al-Musallīn*. Beirut:al-Maktabah al-'Asriyyah.
- Ahmad bin Said. (2008). Al-Syubhat al-naqliyah li mukhalafi Ahli Sunah Waljamaah fi masalati al-imamah wa al-sahabat. Tesis. Al-Saudi: Jamiah unimul Qura.
- Ahmad Munawar & Mohd Norshahizan Ali. (2012). Memahami Kuantitatif & kualitatif. Jabatan Penyelidikan Pengajian Islam. Bangi: Penerbit FPI, Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Ahmad Syalabi. (2010). Ensiklopedia Sejarah Islam. Jasmin Publications.
- Ahmad Yani Anshori. (2008). Ideologi Syiah: Penelusuran sejarah. Jurnal Syir'ah 42 (2): 361-385.
- Aizam Mas'od. (2010). Diskusi Isu Bid'ah dan Anti Mazhab Dim Diskusi Isu Akidah dan Pemikiran Semasa. Putrajaya: JAKIM.
- Al-Asyqar, Muhammad Sulaymān ibn Abdullah. (1996). *Zubdat al-tafsīr min al-fath al-qadīr*. Beirut: Dār al-Muayyid li al-Nasr wa al-Tawzīc.
- Al-Azhari. (2001). *Mu'jam Tahzib al-Lughah*. Jil.2. Ter. Riyadh Zaki Qasim. Beirut: Dar al-Ma'rifah.
- Al-Bahrani, Yusuf. (1985). *al-Hada'iq al-Nadhirah*. Beirut: Dar al-Adhwa'.
- Al-Dahabi, Syams al-Din .(1995). *Mizan al-I'tidal fi Naqd al-Rijal*. Beirut: Dar al-Kutub al-'Ilmiyyah.
- Al-Ghazali, Abu Hamid. T.th. *Kitab al-iqtishad fi al-I'tiqad*. T.tp: Al-Matba'ah al- adabiah.
- Al-Iji, Adhuddin Abdurrahman. (1998). *Syarh al-Mawaqif*. Ter: Al-Jurjani, Ali bin Muhammad. Jil.4. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Al-Imam Majd al-Din Abi al-Sa'adat al-Mubarak bin Muhammad al-Jazari, Ibn al-Athir. (1963) .*al-Nihayah Fi Gharib al-Hadith Wa al-Athar*. al-Maktabah al-Islamiyyah.
- Al-Isfirayinni, Tahir bin Muhammad. (1983). *al-Tabsir fi al-Din wa Tamyiz al-Firqah alNajiyah 'an al-Firaq al-Halikin*. Beirut: 'Alam al-Kutub.
- Al-Juwayni, al-Imam al-Haramayn. (1950). *Kitab al-Irsyad*. Baghdad: Maktabah al-Khaniji.
- Al-Kasyani, al-Faidh. (1407). *Minhaj al-Najah*. Beirut: al-Dar al Islamiyyah.
- Al-Kulaini, Mohamad Bin Yaakob. (2005). *Usul Al-Kafi*. Beirut: Darul Murtadha.
- Al-Kulaini, Muhammad bin Yaqub. (1407H). *al-Kafi*. Tehran: Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Al-Majlisi, Muhammad Baqir. (1403H). *Bihar al-Anwar*. Beirut: Dar Ihya' al-Turath al'Arabi.
- Al-Musawi, Shafarafudden. (2002). *Menggugat Abu Hurairah*. Jakarta: Pustaka Zahra.
- Al-Musawi, Syarafuddin. (1997). *Abu Hurairah*. PeerMahomed Eb rahim Trust Karachi, Pakistan.
- Al-Quran.
- Al-Shahrastani. (2002). *Al-Milal wa al-Nihal*. Beirut:al-Maktabah al-Asriyah.
- Al-Zubaidi. (1984). *Tajul Arus*. Jil.21. Terj. Abdul Halim al-Thahawi. Kieirut: Matba'ah Hukumah.
- Anis Malik Toha.(2012).Syiah di Malaysia.Islamia Jurnal Pemikiran Islam Republika I 24.
- Anon. (2012). Pengaruh fahaman Syiah makin meruncing. Berita Harian, 15 Mac: 5.

- Baihaqi, Ahmad bin al-Husayn. (1994). *al-Sunan al-Kubra*. Makkah: Maktabah Dar al-Baz.
- Christoph Marcinkowski. (2006). *Facets of Shi'ite Islam in Contemporary Southeast Asia (II): Malaysia and Singapore*. Institute of Defence and Strategic Studies, Singapore, 29 December, 4.
- Christoph Marcinkowski. (2010). *Shi'ite Identities: Community and Culture in Changing Social Contexts (Freiburg Studies in Social Anthropology / Freiburger Sozialanthropologische Studien*. London: Trarption publishers.
- Creswell, J.W. (2003). *Research Design: Qualitative, Quantitative and Mixed Methods Approaches*. Thousand Oaks: SAGE Publications.
- Faridah M.Sani. (1993). Mungkinkah Syiah terkeluar daripada Islam? *Al-Islam* 20 no. 232 April 1993, 8-9.
- Heinz Halm. (1991). *Shi'ism*. Edinburgh University Press.
- Ibn Hazm. (1996). *Al-Fasl fi al-Milal wa al-Ahwa wa al-Nahl*. Jil.2. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Hazm. (1999). *Al-Fasl fi al-Milal wa al-Ahwa wa al-Nahl*. Jil.3. Beirut: Dar al-Kutub al-Ilmiyyah.
- Ibn Manzur. (1968). *Lisanul Arab*. Jil.8. Beirut: Dar al-Ma'rifah.
- Ibn Muhammad, T., Al-Isfiryani. (1983). *Al-Tabshir Fi Al-Din Wa Tamyiz Al- Firqah Al-Najiyah An Al-Firaq Al-Halikin*. Lubnan-Beirut: Alam al-Kutub.
- Jalaluddin Rahmat. (2000). *Dikotomi Sunni-Syiah Tidak Relevan lagi dalam Syiah dan Politik di Indonesia*. Jakarta: al-Mizan.
- Joeherry Ghani. (2012). Gerakan Syiah di Kedah. *Temu bual*, 2 Ogos.
- Kamil Zuhairi bin Abd Aziz. (2016). Kefahaman Masyarakat Islam Tentang Doktrin dan Amalan Syiah Di Malaysia. *Temubual pada 20 September*. Informan merupakan Ketua Komuniti Masyarakat Awam Syiah Imamiyah (Ja'fari) Malaysia.
- Kamus Dewan: edisi keempat. (2007). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Khair Izzah. (2011). *Meniti Titian Kebenaran*. t.t.p. : Al-Muntazar Resources.
- Khairil Anwar Mohd Amin.(2011).Shiah boleh jadi ancaman. *Sinar Harian*. 17 Februari: 5.
- Ku Noor Faizah. (2011). Ahlus-Sunnah bukan musuh Shiah. *Sinar Harian*. 10 Februari: 14.
- Ku Noor Faizah. (2011). Pengikut Shiah kesal difitnah. *Sinar Harian*. 28 Januari: 14.
- M. Jafri. (1989). *Origin and Early Development of Syiah Islam*. Terj: Meith Kiraha. Cet. I.Jakarta: Pustaka Hidayah.
- M. Nurul Humaidi. (2007). *Kepimpinan dalam perspektif Syiah kajian atas konsep Imamah*. Malang: Fakultas Agama Islam Universitas Muhammadiyah.
- Mahani Musa. (2003). *Boria Muharam: Antara kreativiti dan realiti masyarakat Melayu Pulau Pinang abad ke 19 dan abad ke 20*. *Wacana Seni*. Jil.2: 19-39.
- Mahayudin Yahaya. (1984). *Sejarah Awal Perpecahan Umat Islam*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mahayudin Yahaya. (1984). *The Origins ofthe Khawarij*. Subang Jaya: Penerbitan Sarjana (M) Sdn. Bhd.
- Mahayudin Yahaya. (1989). *Ensiklopedia sejarah Islam*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

- Mahayudin Yahaya. (2009). Sejarah politik dan sosiobudaya masyarakat Islam. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mansor Othman. (2012). Gerakan Syiah di Kedah. Temu bual, 1 Ogos.
- Marcinkowski, C. (2008). Aspects of Shi 'ism in Contemporary Southeast Asia. *The Muslim World*, 98(1), 36-71.
- Marcinkowski, Christoph. (2013). The Iranian Shi'i Diaspora in Malaysia. [<https://www.mei.edu/publications/iranian-shii-diaspora-malaysia>; di akses pada 19 Disember 2018].
- Maziar Mozaffari-Falarti. (2004). Critical study of theories surrounding the historic arrival of a popular Shiite festival in contemporary Malaysia. /VoszV/wg Social changes in the 21st Century, him. 1-18.
- Mohamad Nurhakim. (2008). Jatuhnya Sebuah Tamadun. PTS Islamika.
- Mohamed Fairouz Mohamed Fathillah. (2018). Kefahaman Masyarakat Islam Tentang Doktrin dan Amalan Syiah di Malaysia. Tesis PHD. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Mohammad Ali Somali. (2010). Shfi Islam. London: Islamic College for Advanced Studies Press (ICAS).
- Mohd Haidhar bin Kamarzaman. (2011). Syi'ah di Selangor. Tesis Sarjana Muda Pengajian Islam, UKM.
- Muhamad Hapizi bin Sulaiman. (2015). Hadis Palsu Dan Dhaif: Pengaruh dan Kesannya di Malaysia. *Jurnal Penyelidikan Islam, Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM), bil (27), 30-62.*
- Muhammad Hamzah. (2005). Nasyatu al-Firq al-Islamiyyah. Beirut: Dai al-Qutaibah.
- Muhammad Imarah. (2008). Al-Sunnah wa al-Syiah wahdat al-din khilaf al-siyasat al tarikh. Maktabah al-Nafizah: t.pt.
- Muhammad Imarah. (2009). *Fitnah at-Takfir: Bayn as-Shi'ah wa al-Wahhabiyyah wa as-Shoufiyyah*. Dar as-Salam.
- Munif Manzur. (2011). Revolusi Iran cetus perkembangan Syiah. Berita Harian, 28 Mei: 36.
- Murad W. Hofmann. (2002). Islam: The Alternative. Terj: Rahmani Astuti. Bandung: Pustaka Hidayah.
- Nasrul Samsuar. (2012). Gerakan Syiah di Kedah. Temu bual, 17 September.
- Nikmatullah al-Jaza'ri. (2008). al-Anwar al-Nu'maniyah. Muassasah al-A'lamiy, Beirut-Lebanon.
- Norazman Ishak. (2012). Gerakan Syiah di Kedah. Temu bual, 28 Julai.
- Qurratul Ain binti Shuib. (2013). Perkembangan Gerakan Syiah di Kedah. Tesis Master. Fakulti Pengajian Islam. UPM.
- Riza Sihbudi. Tinjauan teoritis dan praktis atas konsep wilayah-i Faqih: Sebuah Studi Pengantar. *Ulumul Quran* 4(2).
- Rosenthal, F. (1958). *The Muqaddimah: An Introduction to History*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sahara. (2011). Geliat Syiah dan perubahan paham serta perilaku keagamaan mahasiswa Muslim di Kota Makassar. *Jurnal al-Qalam*. 17(1):50-58.
- Sawwaj, Taha 'Ali. (2010). *Mauqif al-Azhar al-Sharif min al-Shiah al-ithna 'Ashariyyah*. Kaherah: Dar al-Yusr.

- Seyyed Hossein Nasr & Oliver Leaman. (2001). *Histojoy of Islamic Philosophy*. London: New York.
- Shibr, Abdullah. (1997). *Haqq al-Yaqin fi Ma'rifah Usul al-Din*. Beirut: Mu'assasah alA'lami.
- Subhi al-Saleh. (1984). *Politik dan Pentadbiran di dalam Islam*. Terj. Osman Hj. Khalid. Kuala Lumpur: Persatuan Kebangsaan Pelajar-pelajar Islam Malaysia (PKPIM).
- Umar f-aruk Assegaf. (2010). *Mazhab Ahl al-Bait in Nusantara: The Past and Present*. *Jurnal al-Qurba* 1(1):58-81.
- Zakaria Stapa. (2014). *Laporan Akhir Penyelidikan Ancaman Aliran Bukan Ahli Sunah terhadap Perpaduan Umat Islam di Malaysia*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.